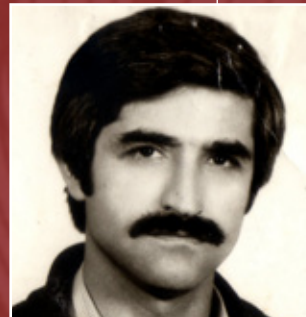
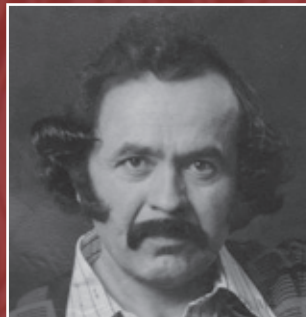
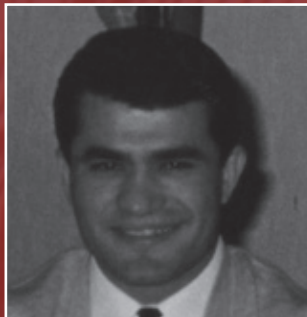

Van Anatolië tot Tulpenland

Verhalen van Turkse arbeidsmigranten in Nederland

Van Anatolië tot Tulpenland

Verhalen van Turkse arbeidsmigranten in Nederland

Inhoudsopgave

Inleiding: Zwijgende harde werkers.....	6
<i>door DIDF-voorzitter Nuri Karabulut</i>	
Servet Çetin.....	10
<i>van Nazilli tot Oss</i>	
Ömer Tiryaki.....	16
<i>van Çorum tot Zaandam</i>	
Ayhan Özsöylemez.....	22
<i>van Adana tot Wormer</i>	
Hüseyin Gülüm.....	32
<i>van Zara tot Krommenie</i>	
İsmail Polat.....	38
<i>van Gümüşhane tot Amsterdam</i>	
Gedicht 'Rozen'.....	45
<i>door İsmail Polat</i>	
Colofon.....	46

**Nuri
Karabulut**

Voorzitter DIDF

Zwijgende harde werkers

Ze hebben inmiddels in ieders leven, in het straatbeeld, in het onderwijs en in het regeringsbeleid hun plek wel gekregen. De arbeidsmigranten die zo'n vijftig jaar geleden uit Turkije naar Nederland kwamen, bleken geen tijdelijke gastarbeiders, maar nieuwe Nederlanders. Ze hebben een lange reis gemaakt, zowel fysiek als emotioneel, en sommigen zijn nooit helemaal aangekomen. Hun verhalen blijven inspirerend en een voorbeeld voor ons allen.

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw namen arbeidsmigranten, avonturiers, werkzoekenden uit verschillende delen van Anatolië bussen, treinen en vliegtuigen en kwamen ze aan in wat ze 'een andere wereld' noemden. Daarvoor bewandelden sommigen de officiële weg via de arbeidsbureaus, terwijl anderen hun lot in handen legden van de koppelbazen, die hen gouden bergen beloofden. Niet alleen hun koffers namen ze mee, maar ook hun angsten, hun hoop en hun toekomst. Ze lieten vrouw, geliefden, kinderen, grond, huis en haard achter op weg naar die 'andere wereld'.

De bedoeling was dat ze een aantal jaren in die 'andere wereld' zouden werken, wat geld sparen en dan weer terugkeren. Maar niemand wist hoelang ze zouden blijven. Zijzelf ook niet. Beter gezegd: niemand hield zich hiermee bezig. Noch de werkgevers die hen wierven, noch de Turkse overheid die hen stuurde. Hen werd zelfs tot het laatste moment niet verteld waar ze gingen werken, wat voor werk ze gingen doen, hoeveel ze gingen verdienen, wat hun rechten waren, enzovoort.

De meeste van hen hadden geen idee over de gebruiken en cultuur van het land van aankomst. Van beide kanten kregen ze alleen maar te horen dat ze hard moesten werken. Zo gezegd zo gedaan: werken, werken en nog eens werken... Want men had behoefte aan arbeidskrachten. Niet zomaar arbeidskrachten, maar ook nog goedkope en ongeschoolde arbeidskrachten. Om goed bevonden te worden, werden ze aan een zware gezondheidstest onderworpen. Want om het vieze en zware werk te kunnen doen, moesten ze vooral fit en gezond zijn.

Vanuit de hoop op een beter leven en om een einde te maken aan de uitzichtloosheid in het land van herkomst, stemden ze stilzwijgend in met allerlei onderzoeken die velen van hen als 'vernederend' ervoeren. "We moesten in de rij gaan staan en ons uitkleden" zoals een van de geïnterviewden in dit boekje zegt. "Zelfs de onderbroek

moest naar beneden.” Iets waar ze nu terugkijkend om lachen. Uiteindelijk kwamen ze dus aan in het nieuwe land. Het beloofde land zou je ook kunnen zeggen. Want eenmaal hier zou alles beter worden.

Ze kregen door de jaren heen vele benamingen. Buitenlanders, gastarbeiders, vreemdelingen en allochtonen werden zij genoemd. Er werden vele wetten en regels gemaakt waar ze zich aan moesten houden. Vele plannen werden over hen gemaakt en er werd veel over hen gesproken en geschreven, vaak zonder hen zelf erbij te betrekken. Maar weinigen vroegen naar hun problemen, behoeften en verlangens.

In de beginjaren was naast het eten en andere kleine ongemakken de taal het grootste opstakel. Behalve een tolk die de mensen vertelde wat voor werk ze gingen doen en hoe ze te werk moesten gaan en soms een taalgidsje, waren de wervende bedrijven heel vaak niet bereid om deze eerste generatie arbeidsmigranten taalcurssussen aan te bieden. Veel eerste generatie arbeidsmigranten die we gesproken en geïnterviewd hebben zeggen zonder meer dat ze nu beter Nederlands hadden kunnen spreken als de werkgevers en de overheid toen taalcurssussen hadden georganiseerd.

Gezien het beleid van toen kun je begrijpen dat men dergelijke curssussen niet wilde aanbieden. Want de mensen werden hierheen gehaald om te werken. Ze zouden na een paar jaar weer terugkeren. Het organiseren van taalcurssussen en andere integratiebevorderende activiteiten pasten niet binnen dat beleid.

Maar je wordt wel kwaad op populisten en beleidsmakers die nu deze feiten verdoezelen en met een beschuldigende vinger naar deze mensen wijzen met verwijten dat ze niet de taal willen leren en niet willen integreren. Ondanks dit beleid hebben de mensen zowel individueel, als in onderlinge solidariteit en met steun van Nederlandse organisaties hun best gedaan om de Nederlandse taal zo goed als het kon eigen te maken. Sommige eerste generatie arbeidsmigranten hebben zich zelfs zo ver ontwikkeld dat ze een hbo-opleiding hebben gedaan. Dat is niet dankzij, maar ondanks het toenmalige beleid.

Net als andere arbeidsmigranten in die tijd werden de arbeidsmigranten uit Turkije hierheen gehaald om vies en zwaar werk te verrichten. Deze arbeidsmigranten hadden zeker in de beginjaren, om een Turkse uitdrukking te gebruiken, ‘geen tong in hun mond’; ze waren de taal niet machtig en zwegen noodgedwongen. Ze konden hard werken, vaak ook in het weekend. Daarom waren ze in die tijd geliefd en gewild bij de werkgevers. Deze migranten werden gebruikt tegen autochtone werknemers om de lonen laag en de secundaire arbeidsvoorwaarden minimaal te houden. De geïnterviewden zeggen dat na hun komst de productie in bedrijven waar ze werkten flink omhoog ging. Dat deed de ogen van de werkgevers openen. Daarom gingen de werkgevers naar Turkije om een nieuwe lichter arbeidsmigranten naar Nederland te halen.

Ze deden niet alleen vies en zwaar werk, ze werden ook nog onderbetaald. Zoals velen het zeggen, konden ze maar amper rond komen. “Ondanks het feit dat wij als ongediplomeerde arbeiders succesvol waren, kan ik wel zeggen dat de bedrijven ons

hebben uitgebuit”, zegt Ayhan Özsöylemez zo treffend in het interview dat we met hem hielden. Zeker omdat ze een deel van hun salaris op moesten sturen naar hun vrouw, kinderen en familie in Turkije. Daarna gingen ze hun vrouw en kinderen hierheen halen. Toen was het helemaal moeilijk om een fatsoenlijk leven te leiden. Daarom gingen ze op zoek naar een baan die beter betaalde. Of ze gingen naast hun reguliere werk ook ‘s avonds en in het weekend aan de slag om zo rond te kunnen komen.

Weliswaar in een andere tijd en in andere omstandigheden, maar een soortgelijke ontwikkeling zien we tegenwoordig ook. De werkende armen, flexwerk waardoor je geen toekomstperspectief hebt, armoede, vierhonderdduizend kinderen die in armoede moeten opgroeien en voedselbanken... Geen echte banen, geen fatsoenlijk loon. Niet alleen toen, maar ook vandaag de dag zijn er vele tienduizenden mensen die geen fatsoenlijk leven kunnen leiden omdat ze onderbetaald en uitgebuit worden.

Vanaf midden jaren zeventig vond een andere ontwikkeling plaats. De (olie) crisis heerste. Bedrijven moesten inkrimpen of sluiten. Dat ging gepaard met automatisering. Er kwamen ontslagrondes aan. Je zou denken dat de zo hard werkende en bij de werkgevers zo gewilde arbeidsmigranten relatief ‘safe’ waren. Maar het tegendeel was waar. Zij werden vaak als eerste aan de kant gezet. Hen werd destijds toen het nog kon niet eens een fatsoenlijke taal cursus aangeboden, laat staan dat er investeringen in hen werden gedaan om zich verder te bekwamen. Geen taal cursussen, geen andere vorm van opleidingen, uitzonderingen en individuele inspanningen natuurlijk daar gelaten. Blijkbaar hadden werkgevers genoeg argumenten om deze mensen op straat te zetten.

Vanaf begin jaren tachtig is deze ontwikkeling nog duidelijker zichtbaar. Om van hun ‘oude’ en ongeschoolde werknemers af te komen, werden arbeidsmigranten massaal de WAO ingestuurd. Dat was toen min of meer beleid. Zelfs mensen die uit zichzelf met initiatieven kwamen voor her- en bijscholing kregen van toenmalige arbeidsbureaus nul op het rekest.

Populisten en beleidsmakers die deze feitenkennis niet hebben of deze bewust achterwege laten, kunnen nu gemakkelijk met de beschuldigende vinger naar deze mensen wijzen. De historische feiten zeggen echter iets anders.

Men wilde arbeidskrachten die in staat waren om vies en zwaar werk te verrichten. Wat men vergeten was dat ze ook mensen waren. Die zich na verloop van tijd begonnen te interesseren voor de samenleving waarin ze terecht waren gekomen. Dat is natuurlijk met vallen en opstaan gegaan, maar feit blijft dat naarmate hun verblijf hier langer duurde, ze ook meer in aanraking kwamen met de Nederlanders en de samenleving. De arbeidsmigranten gingen inzien dat ze ondanks hun andere

afkomst met veel Nederlanders tot dezelfde sociale klasse behoren. Ze kwamen in aanraking met vakbonden. Gezamenlijk werden acties, werkonderbrekingen en stakingen georganiseerd.

In de afgelopen vijftig jaar hebben ze pijnen, moeilijkheden en stress geleden. Ook veel verdeeldheid ervaren. Maar is ook heleboel gebeurd waar we als samenleving blij van kunnen worden. De wederzijdse banden zijn steeds sterker geworden. En in de afgelopen tijd is niet alleen dit land als geheel veranderd, maar ook de migranten zijn veranderd. Ondanks alle problemen en moeilijkheden hebben ze voor het moeilijkste gekozen. Ze besloten hier te blijven en keerden dus niet terug. De tijdelijkheid werd blijvend in die 'andere wereld'. Het gast-zijn hier maakte plaats voor gastheer. Of de officiële instanties het accepteren of niet: de termen buitenlander, gastarbeider, vreemdeling en allochtoon passen niet meer bij hen. Of ze nu het wilden of niet, of ze er nu bewust voor gekozen hebben of niet, ze hebben een onvermijdelijke verandering ondergegaan. Door deze verandering zijn ze een natuurlijk onderdeel geworden van het bedrijf waarin ze werkten, de stad en de buurt waarin ze woonden en de school waar ze naar toe gingen. Na de eerste generatie arbeidsmigranten die voor een beter leven een stap zette in een voor hen totaal ongewis avontuur, blijven nieuwe generaties over die anders leven dan vroeger. Vandaag de dag krijgen ze nog steeds verwijten te horen. Ze zouden niet willen integreren volgens sommigen. Weer anderen zeggen ze hun identiteit zouden hebben verloren. Dat ze ook identiteiten als arbeider, scholier, vrouw en mens hebben, wordt bewust en continu over het hoofd gezien. Hun identiteit wordt gereduceerd tot etnische afkomst en/of godsdienst. Zo worden muren opgeworpen tussen hen en hun collega's, burens en klasgenoten.

We weten ook dat een volledige verwevenheid relatief lange tijd in beslag zal nemen en niet probleemloos zal verlopen. De belangrijkste les die we uit de afgelopen vijftig jaar kunnen trekken is dat zonder de inspanningen van de gewone man en vrouw van beide kanten noch gebouwd kan worden aan integratie noch aan het samenleven.

Wij hopen met dit boekje en de bijbehorende documentaire een positieve bijdrage te leveren aan de integratie. We danken Servet Çetin, Ömer Tiryaki, Ayhan Özsöylemez, Hüseyin Gülüm en İsmail Polat voor hun bereidheid aan dit project 'Van Anatolië tot Tulpenland' een bijdrage te leveren. Ze waren groots in hun verhalen. We wensen u veel leesplezier.

Nuri Karabulut
Voorzitter DIDF

**Servet
Çetin (1942):**

Van Nazilli tot Oss

Servets paspoort

Geboorteplaats: Nazilli, provincie Aydın

Geboortjaar: 1942

Aankomst in België: 1965

Naam van de vrouw: Birsen Çetin

Aantal kinderen: 2

Huidige woonplaats: Oss

*Hobby's: Fietsen, wandelen en actief
zijn in de politiek*

“Discriminatie heerst overal, niet alleen in Nederland”

Als een ware avonturier stortte Servet Çetin zich in het ongewisse toen hij zich uitleverde aan een slimme koppelbaas. Vanuit Aydın vertrok hij per bus naar Europa, waar hij met zo'n tachtig man strandde in België. Via Limburg belandde hij uiteindelijk in Oss, waar hij tot op heden woont. “Ik voel me hier thuis, maar ik zou wel elk jaar zes maanden in Turkije willen doorbrengen. Mijn vrouw wil dat helaas niet. Onze kinderen leven hier.”

Op sommige dagen speelt Servet Çetin Okey (Rummikub) in café Istanbul in het Osse stadscentrum. Dan ontmoet hij oude bekenden en praat hij over de laatste nieuwtjes. Zijn persoonlijke migratiegeschiedenis klinkt als een jongensboek en hij lacht regelmatig bij zijn herinneringen. Zijn verhaal gaat terug naar de jaren zestig. In Izmir was toen nog werk genoeg voor automonteur Servet. Hij werkte er enkele jaren voordat hij trouwde en terugverhuisde naar zijn geboorteplaats Nazilli in de provincie Aydin. Maar hij wilde natuurlijk bij zijn vrouw wonen toen ze in maart 1965 elkaar het ja-woord gaven. “Helaas was er in de buurt geen werk te vinden”, vertelt Servet, “en we overwogen nog om samen naar Izmir te gaan, maar de huren waren daar zo hoog dat dat eigenlijk geen zin had.”

Via via hoorde hij over Muhammer uit Söke, een man die mensen naar Europa bracht. Servet maakte kennis met hem en betaalde hem een bepaald bedrag. “Normaal moest je je bij het arbeidsbureau aanmelden om werk te vinden in Europa, maar Muhammer garandeerde werk. En zo vertrokken we met twee bussen vol werkzoekende mannen. In Istanbul brachten we een aantal dagen door. Muhammer zei: ik wacht op bericht uit België. Maar dat bleek later een smoesje.”

De bussen vertrokken en passeerden op 27 juli 1965 de grens met Bulgarije. Servet weet het nog precies: hij bewaarde zijn oude paspoort. Maar de bussen bleven steken bij de grensovergang tussen Hongarije en Oostenrijk. “We mochten Oostenrijk niet binnen, we kregen geen toestemming. Daarom reden we naar de Alpen in Italië, waar we overnachtten. ’s Ochtends reden we naar Frankrijk en ook hier zou het moeilijk worden om binnen te komen. We zetten de jongeren met mooie kleren voorin en deden ons voor als een landbouwvereniging die op vakantie was richting België. De tolk praatte in op de douane en kwam de bus in. ‘Heeft iemand nog raki bij zich?’, vroeg hij. ‘En twintig dollar?’ En zo mochten we het land binnen. In Nice rustten we uit.”

“Ik vroeg of mijn broer me geld kon sturen voor de terugreis”

De mannen gingen naar een bar of naar het strand om de omgeving te leren kennen. Iemand probeerde werk te verkopen en twee van hen gingen er spontaan op in. De groep moest een paar dagen wachten en die twee gingen aan de slag in een tuinderij. “Maar het beviel niet, dus toen we verder trokken, gingen ze met ons mee”, herinnert Servet zich. Via Marseille kwamen ze in Parijs, waar Servet met een paar kamerraden onder de Eiffeltoren sliep. Daarna reed de bus verder en strandde opnieuw, nu bij de grens met België.

“Volgens de tolk moesten twee mensen zich garant stellen voor de gehele groep en mochten we alleen op doorreis door België. Ons einddoel was Brussel, dus we waren allang blij dat we mochten verder reizen. Op 4 of 5 augustus 1965 kwamen we daar toen aan.” Muhammer ging aan de slag als koppelbaas. Een deel van de mannen kon aan het werk in de mijnen van Charleroi. “Daar hoorde ik bij. We moesten een gezondheidstest ondergaan, die ik niet doorstond. En dus bleef ik werkloos in Charleroi, in een pension van een kennis. Dat was mijn stadsgenoot Ömer, die mij ook hielp met geld.”

Het werd later en later en in oktober had Servet nog steeds geen werk gevonden. Hij verveelde zich en miste zijn vrouw. Zijn broer had inmiddels via het arbeidsbureau in Hamburg werk gevonden en omdat er nog nauwelijks telefoon bestond, schreef hij hem een brief. “Ik vroeg of hij me geld kon sturen voor de terugreis, want ik zag geen toekomst meer in België”, zegt hij. Maar zijn broer stuurde hem geen geld, in plaats daarvan schreef hij dat Servet nog even moest doorzetten.

Misschien had de broer een voorgevoel, want het keerpunt kwam op de avond dat Servet de brief van zijn broer ontving. “Mijn koffers waren al gepakt; we zouden de volgende dag naar Brussel reizen. Die avond belde een kennis van mij naar het pension, die zei: ‘Servet moet vanavond nog naar Houthalen, want er is werk voor hem.’ Dat was 180 kilometer verderop. Ömer regelde iemand met een auto en geld voor benzine en zo gingen we op weg.”

Het bleek om werk te gaan in een pannenfabriek in het Nederlands-Limburgse Echt. “Daar werden mensen aangenomen zonder gezondheidscheck. Bij aankomst kreeg ik een gesprek met personeelszaken. Ik kon meteen aan de slag.” Het was 18 oktober 1965; Servet had twee maanden werkloos rondgehangen in België. “Ik was enorm opgelucht”, zegt hij. Hij bleef in zijn Belgische pension wonen waar hij zijn vriend Ömer langzaam al het geleende geld kon terugbetalen.

Maar hij was samen met een stel collega’s nog steeds als ‘toerist’ (lees: illegaal) in België en op een avond hield de politie een razzia in het pension. Ze werden allemaal opgepakt en naar het bureau gebracht, waar een proces-verbaal werd opgemaakt en hun paspoorten in beslag werden genomen. Ze mochten weer vertrekken, maar wel met de belofte dat ze binnen enkele dagen België zouden verlaten. “Iemand wist te ontsnappen en waarschuwde de directeur van de fabriek in Echt. Die nam contact op met de gemeente Hasselt, waar ons pension onder viel. De fabriek was al bezig met de bouw van een eigen pension. Omdat de directeur zich garant voor ons stelde, mochten we nog even in Hasselt blijven totdat het pension in Echt klaar was.”

Sinds 6 januari 1966 verblijft Servet officieel in Nederland. “Dat bracht enige rust”, zegt hij, “want we waren eindelijk legaal. Voor degenen die via het Turkse arbeidsbureau hier terecht kwamen, werd veel geregeld. Maar wij moesten alles zelf uitzoeken.” Nu kwam het normale leven weer op gang. Hij kookte zelf zijn eigen maaltijden en hoefde daardoor het geliefde Turkse eten niet te missen. Maar hij miste wel zijn vrouw. Servet schreef haar lange brieven en ging in de zomer van 1966 eindelijk terug naar zijn geboorteland om vijf weken bij haar te zijn.

“In Echt bleef ik tot 13 mei 1968 werken, toen vond ik een nieuwe baan bij tapijtfabriek Bergoss in Oss.” Servet toont de locatie aan de Oostwal, waar Bergoss toen stond. Er is weinig meer over dan enkele muren en veel stalen constructies. Op een van

de muren is in graffiti de geschiedenis van de fabriek herdacht. “Ruim een maand nadat ik hier was begonnen, kwam mijn vrouw op 28 juni 1968 naar Nederland. We woonden toen in Hotel Willems aan de Hescheweg met acht gezinnen, met wie we de keuken en de badkamer deelden. We kookten bij toerbeurt en we dachten om de beurt.” Maar het leven was goed zo. Servet dacht niet aan definitief in Nederland blijven, maar ook niet aan terugkeren. “Ik had in Echt al best aardig Nederlands geleerd, maar er waren typisch Limburgse woorden die ze in Oss niet begrepen. Zo vroeg ik om een pakje sigaretten en een doosje *zjwaegelkes*. Dat waren lucifers, maar dat kenden ze niet. Ik vond de Limburgers wel wat zachtaardiger dan de Ossenaren.”

Servet is moslim, maar naar eigen zeggen niet streng in de leer. “Werkgevers hielden niet echt rekening met ons geloof, tenzij je zelf wat regelde. Bij Bergoss werkte een vrouw die tegen personeelszaken zei: ‘Tijdens de ramazan werk ik alleen ’s middags.’ Dat werd geaccepteerd, en toen wilden de andere Turkse vrouwen dat ineens ook. Maar zij had tijdens het sollicitatiegesprek al aangegeven dat ze vastte tijdens de ramazan en de anderen niet.”

“Ik heb meegedaan aan acties en stakingen”

Servet bleef bij Bergoss tot aan het faillissement in 1982. Zijn vrouw werkte er eveneens zo’n tien jaar, van 1968 tot 1978. Na de sluiting van Bergoss kwam Servet in een banenpoolproject terecht tot in de jaren negentig, was nog even ploegbaas en toen hield het op. Net als vele andere Turkse migranten eindigde Servets loopbaan al vroeg. Hij was nog geen vijftig toen hij definitief werkloos raakte. “Ik ben altijd lid geweest van de FNV en heb ook wel meegedaan met stakingen en acties. De SP was hier nogal populair en wist vaak Turkse werknemers te overtuigen om mee te doen.” Lachend: “Ik heb ook veel collega’s lid gemaakt van de FNV en daardoor veel cadeautjes gekregen.”

Servet heeft een zoon en een dochter. De eerste is politieagent geworden, de tweede sociaal werkster. Ze zijn beiden getrouwd. Servet heeft drie kleinkinderen. Ze voelen zich thuis in Nederland. Hijzelf zou wel elk jaar zes maanden in Turkije willen doorbrengen. “Mijn vrouw wil dat helaas niet. Onze kinderen leven hier en die kan ze niet zolang missen.”

Ook hij voelt zich thuis in Nederland, zegt hij. “Ik woon hier al veel langer dan ik ooit in Turkije heb gewoond. Natuurlijk is het leven wel veranderd. Vroeger waren er minder regels. Maar verder is het leven hier goed. Van discriminatie merk ik niks. Misschien is het er wel, maar ik zie het niet. Discriminatie is ook niet iets typisch Nederlands, daar krijg je overal mee te maken. Maar hier merk ik het niet.”

**Ömer
Tiryaki (1941):**

Van Çorum tot Zaandam

Ömers paspoort

Geboorteplaats: Çorum

Geboortejaar: 1941

Aankomst in Nederland: 1970

Naam van de vrouw: Türkan Tiryaki

Aantal kinderen: 3

Huidige woonplaats: Zaandam

*Hobby's: Wandelen, fietsen, sociale
contacten onderhouden*

“Als slaven naar Europa, gedreven door armoede”

Door armoede gedreven, zo belandde Ömer Tiryaki in Nederland. Hij had een prachtig vak, maar kon er onvoldoende mee verdienen. Net als vele andere arbeidsmigranten belandde Ömer in een fabriek. Daar beleefde hij geen ongelukkige jaren; hij is blij dat hij in Nederland woont. “Ik had ergens gelezen dat de Nederlandse cultuur de beste was van heel Europa.”

Hij had een mooi beroep in Turkije. Hij hield van zijn vak. Ömer Tiryaki vertelt er nog met liefde over, ook al is het alweer meer dan veertig jaar geleden dat hij het laatste paar schoenen maakte. Als twaalfjarige begon hij als *çırak*, leerling-schoenenmaker, en op zijn achttiende opende hij zijn eigen winkel in Bayat, provincie Çorum. “Elk jaar kwam er een catalogus uit Italië met allerlei modellen schoenen”, vertelt Ömer. “Die catalogus kocht ik in Ankara en dan keek ik welke ik wilde maken. Een aantal voorbeeldschoenen zette ik in de etalage en daar kwamen klanten op af.”

Het was begin jaren zestig en Ömer verdiende heel goed, zegt hij. Zijn winkel liep als een tierelier, alleen was hij steeds veel geld kwijt aan materialen. “Het was een mooi beroep, maar ook een dure investering.” Veel van zijn klanten waren ambtenaren. Ze betaalden hun bestelde schoenen pas als ze hun loon hadden ontvangen. “En soms iets later. Daardoor kwam ik in de problemen.” Ömer merkte op den duur dat hij onvoldoende kon verdienen om zijn gezin te onderhouden. Hij was inmiddels getrouwd met Türkan, en hun oudste zoon was al geboren, maar ze konden niet goed leven van zijn inkomsten. “Ik had niet veel te bieden”, zegt hij.

Via zijn klanten hoorde hij over mannen die naar Europa gingen om daar te werken. “Ik dacht: dat ga ik ook doen! Ik hoorde eigenlijk niks over Nederland, wel veel over Duitsland. Er deed een raar gerucht de ronde. ‘Als jullie naar Duitsland gaan, dan worden jullie kelen doorgesneden.’ Twee kennissen van mij die alle voorbereidingen al getroffen hadden en op de bus zouden stappen, zijn om die reden afgehaakt.”

“Ik had ergens gelezen dat de Nederlandse cultuur de beste was van heel Europa”

Ömer wilde toch heel graag naar Europa en schreef zich in bij het arbeidsbureau. “Na vijf jaar kreeg ik een uitnodiging om naar Frankrijk te gaan om in de kolenmijnen te werken. Dat weigerde ik. Twee maanden later werd ik uitgenodigd om in Duitsland in de kolenmijnen te werken. Ook dat heb ik geweigerd. Ik wilde alleen in een fabriek in Nederland werken. Want ik had ergens gelezen dat de Nederlandse cultuur de beste was van heel Europa. En die wilde ik leren kennen. Toen kreeg ik via het arbeidsbureau een uitnodiging van mijnheer Van der Schaap van Bruynzeel in Zaandam, waar keukens werden gemaakt.”

Het was inmiddels 1970. Hij ging naar het arbeidsbureau, waar zich wel 150 man verzameld hadden. “Die konden niet allemaal mee. Het eerste wat ze vroegen was om een stukje voor te lezen uit de krant *Hürriyet* en samen te vatten wat er stond. Van der Schaap vroeg me hoeveel pakjes sigaretten ik rookte, welk beroep ik had en hoeveel ik verdiende. Toen hij hoorde dat ik schoenmaker was, zei hij verbaasd: ‘Jij hebt een mooi beroep. Waarom wil je toch naar Nederland?’”

Uiteindelijk werden er tachtig uitgekozen die voor een medische keuring naar Ankara werden gestuurd. Ömer was erbij, hij werd als allerlaatste opgenoemd. In Ankara werd hij door een kno-arts door de molen gehaald; zijn gezondheid bleek in orde. Daarna moest hij thuis wachten op een oproep om opnieuw naar Ankara te komen. Van daaruit zouden deze tachtig mannen naar Amsterdam vliegen.

“Uiteindelijk stapten we in het vliegtuig en ik was best zenuwachtig”, zegt Ömer, “want het was de eerste keer. Zou het gaan neerstorten? Daar waren we bang voor. Na een tijdje wende het wel. De gezagvoerder van het vliegtuig noemde iedere keer het land op waarboven we vlogen: Bulgarije, Roemenië, Hongarije... Uiteindelijk vlogen we boven Oostenrijk en ik zag

heel dunnetjes in de verte de Donau. Toen kreeg ik spontaan tranen in mijn ogen. Op dat moment dacht ik: vroeger hadden onze voorouders het hier voor het zeggen. Nu worden we min of meer als slaven naar West-Europa vervoerd. Gedreven door de armoede.”

De mannen vlogen met een tolk naar Nederland. “Hij werd Binbaşı genoemd, omdat hij vroeger militair was geweest. Bij aankomst op Schiphol moesten we allemaal op een rij gaan staan. Iedereen kreeg tien gulden en daarbij werd verteld dat dit een voorschot was wat ingehouden zou worden op ons eerste loon. Vervolgens werden vijftig man naar Pension Kervansaray gebracht, waaronder ik. Dat bleek gerund te worden door de vrouw van de directeur van het arbeidsbureau in Turkije. De andere dertig werden naar het ‘kamp’ van Bruynzeel gebracht, waar ook Spanjaarden woonden. We hadden een eigen Turkse kok, dus we kregen elke dag Turks eten. Elke dag werden de lakens verwisseld, de douchecabines en toiletten waren schoon. Dat was heel prettig.”

Maar hij had nog nooit een zittend toilet gezien. Ömer kende alleen de sta-toiletten uit Turkije en klom dus iedere dag op de wc-rand, zoals hij gewend was, zo vertelt hij nog steeds grinnikend. Totdat de poetsdame door kreeg wat er gebeurde en hem (en zijn collega's) uitlegde dat dit een zittend toilet was. Uiteindelijk werden er op verzoek van de pensionbewoners wc's à la Turka geplaatst.

Op zijn eerste werkdag belandde hij op de afdeling expeditie. “We moesten met z'n tweeën acht vrachtwagens volmaken met deuren, in totaal zestienduizend per dag. De deuren werden met een heftruck gebracht. Daarna moesten wij ze met een handpomp in de vrachtwagens laden. Dat moest precies passen, tweeduizend stuks per laadbak. Het was heel erg zwaar werk. Ik had twee zakdoeken bij de hand. Was de ene nat van het zweet, dan kon ik de andere gebruiken.”

Na twee maanden overwoog hij serieus terug te keren naar Turkije. “Dat kon nog; als ik langer zou blijven, zou ik volgens het contract minimaal een jaar vol moeten maken. 's Avonds in bed dacht ik: 'Ik kan wel naar huis gaan, maar in Turkije is niks veranderd en er heerst ook nog veel inflatie. Laat ik het maar even volhouden. Misschien krijg ik ander werk binnen het

bedrijf.' En dat gebeurde." Na 2,5 maand werd hij overgeplaatst naar een andere afdeling waar deuren werden ingepakt in folie. "Toen ik daar aankwam, dacht ik: 'Dit is kinderwerk!' Ik had geen zakdoeken meer nodig."

De Turkse migranten hadden aanvankelijk weinig contact met de Nederlanders. "We waren veel onder elkaar in het pension, maar zodra we boodschappen gingen doen, naar de apotheek gingen of naar een dokter, kregen we problemen, want we kenden de taal niet. Dat zette een bepaalde druk op ons. We vroegen ons op zulke momenten af: waarom zijn we hier? We hadden helemaal geen sociaal leven."

Hij besloot iedere dag een paar woordjes Nederlands te leren. "Ik leerde mezelf als eerste: 'Wat is dit?' uit te spreken. Daarna bedacht ik welke woorden ik nodig had en als ik antwoord kreeg, schreef ik dat op een papiertje. Dat haalde ik een paar keer per dag uit mijn borstzakje. Zo probeerde ik de taal te leren. 's Avonds zaten we altijd in de kantine naar de Nederlandse tv te kijken, naar programma's die we niet begrepen. Als we toen Nederlandse les hadden gehad, hadden we veel beter Nederlands gesproken."

Ömer dacht veel aan zijn vrouw en zijn zoontje. "Toen ik weg moest, waren we vijf jaar getrouwd en ik was niet één dag van huis geweest. In Nederland leek het alsof we onze geliefden nooit meer zouden weerzien en dat deed heel erg pijn. Er was geen telefoon, er waren alleen brieven. Na zes maanden droomde ik dat er een vliegtuig op ons huis in Turkije was neergestort. Twee weken later kreeg ik een brief dat mijn vrouw voedselvergiftiging had opgelopen en het maar net overleefd had. Ze schreef dat ze niet meer zonder me kon. Ik ben toen heel kort daarna naar Turkije op vakantie gegaan."

In totaal werkte hij drie jaar bij Bruynzeel. Daarna migreerden zijn vrouw Türkan en zoontje naar Nederland en werd het leven duurder. Ömer zocht en vond ander werk waarmee hij meer loon verdiende. "Personeelszaken was niet zo blij met mijn overstap", vertelt Ömer. "Ze hadden me geholpen met het vinden van een flat voor mijn gezin. Ik had drieduizend gulden gespaard om het appartement in te richten. Dat deden we met tweedehands spullen. Ik verdiende zevenhonderd gulden per maand. Dat was op den duur niet genoeg."

"Türkan was zo van streek dat ze twee vingers verloor aan een machine"

Türkan had het in het begin niet gemakkelijk in Nederland. Ze sprak de taal niet, miste haar familie. "Ze ging naar buiten en zag al die prachtige winkels en producten. Ze wilde van alles kopen, maar er was geen geld. Daarom besloot ze te gaan werken. Ze vond werk bij Verkade, van vijf tot tien uur 's avonds. Maar ik kon pas om kwart voor vijf thuis zijn en mijn vrouw mocht niet te laat komen, want ze had een strenge Turkse chef. Onze oudste zoon was toen 2,5 jaar oud. Mijn vrouw zette de stofzuiger aan, zodat mijn zoon dacht dat zijn moeder thuis was. Dan ging ze naar de bus om op tijd op het werk te komen. Een keer miste ze de bus en rende ze naar de fabriek, waardoor ze tien minuten te laat kwam. Die Turkse chef maakte haar voor van alles uit. Ze was zo van streek dat ze twee vingers verloor aan een machine. Ze was niet verzekerd, dus ze kreeg geen vergoeding. We moeten er altijd nog aan denken als we naar haar hand kijken."

Ömer vond ondertussen werk bij Pielkenrood in Assendelft, een fabriek die pvc maakte en metaal bewerkte. Hij bleef er veertien jaar. "Ik vond de onderlinge verhoudingen heel prettig. De fabriek was van twee broers, die 'm later overdeden aan hun twee kinderen. Toen veranderde de sfeer. Een van de twee deed verkeerde investeringen, waardoor de fabriek verlies leed. Er moesten mensen worden ontslagen." Hij trok het zich erg aan, raakte overspannen en uiteindelijk werd hij

arbeidsongeschikt verklaard. “Ik was nog geen vijftig, maar volledig gedesillusioneerd geraakt.”

Later probeerde hij zijn schoenmakersvak op te pakken. Hij kreeg zijn diploma opgestuurd vanuit Turkije en zou op cursus gestuurd worden om te leren een winkel in Nederland te openen. “Maar ik was al te oud, want ouder dan 35 jaar.” Türkan werkte vijftien jaar bij Verkade. Ze kregen samen nog twee zoons. Alle drie de kinderen gaan goed in Nederland, zegt Ömer. Ze hebben hele diverse opleidingen gedaan, van lbo tot universiteit. De een is automonteur, de ander econoom en de derde computeringenieur. In totaal hebben Ömer en Türkan drie kleinkinderen.

“Mijn kinderen zijn hier, dus hier is mijn thuis”

Ömer is inmiddels een zeventigplusser, die met warmte terugblijkt op zijn verleden. “Ik ben zelf niet zo gelovig, maar als Allah tegen mij zegt: ik stuur je naar de hemel, dan vraag ik hem: stuur een Nederlander, want ik ben hen veel dank verschuldigd. Nederlanders en Japanners zijn goed volk. Ik ga elk jaar vier maanden op vakantie in Turkije en ik heb altijd heimwee naar Nederland.”

Hij vindt niet dat het klimaat ten opzichte van migranten is veranderd in dit koude kikkerlandje. “Ik heb wel eens meegemaakt dat ik via het postkantoor mijn huur overmaakte en thuis ontdekte dat ik te veel geld had betaald. Toen ik enkele dagen later op het postkantoor terugkeerde, kreeg ik onmiddellijk het geld terug. Dat was een eyeopener. Toen wist ik: dit zijn heel eerlijke mensen. Je kunt nu niet zeggen dat mensen veranderd zijn. Wel het systeem. De werkloosheid is toegenomen. Vroeger kon je meteen door naar een specialist als je klachten had. Nu moet je eerst duizend vragen beantwoorden. Alles wordt moeilijker gemaakt dan nodig is.”

Hij voelt zich volledig thuis in Nederland. “Natuurlijk mis ik mijn geboorteplek, maar ik heb het grootste deel van mijn leven hier doorgebracht. Hier heb ik de meeste herinneringen. En mijn kinderen zijn hier, dus hier is mijn thuis.”

**Ayhan
Özsöylemez (1940):**

Van Adana tot Wormer

Ayhans paspoort

Geboorteplaats: Adana

Geboortjaar: 1940

Aankomst in Nederland: 1965

Naam van de vrouw: Serpil Özsöylemez

Aantal kinderen: 2

Huidige woonplaats: Wormer

*Hobby's: Fietsen, radiopresentatie,
voorzitter van ouderenvereniging,
geschiedenisboeken lezen,
vrijwilligerswerk*

“Turken konden hard werken, daarom wilden ze ons”

Nederland bood hem kansen, die hij misschien in Turkije nooit had gekregen. Ayhan Özsöylemez kwam in 1965 als ongeschoolde gastarbeider naar Nederland. Hij was 25 jaar en leerde zichzelf via een Duits taalboek Nederlands. Toen besloot hij een opleiding sociale hulpverlening te gaan doen en werkte hij tot aan zijn pensioen in deze sector. Hij heeft alle kansen genomen die hem door de migratie werden geboden. Maar: “Ondanks het feit dat wij als ongediplomeerde arbeiders succesvol waren, kan ik wel zeggen dat de bedrijven ons hebben uitgebuit.”

Hij was een kind van een schoenmaker, groeide op in een Armeense wijk van Adana en kende grote armoede. “We hadden geen schoenen aan onze voeten”, herinnert Ayhan zich nu in zijn warme woonkamer in Wormer. “Heel komisch. Mijn moeder zei altijd: ‘Ik ben de vrouw van de schoenmaker, maar ik heb geen schoenen.’” Van jongs af aan moest hij zijn vader in de winkel helpen. Hij wilde na de lagere school door naar de middenschool, maar daar stak zijn vader een stokje voor.

Werken moest hij, en dat deed hij tot hij in militaire dienst moest. “Als ik met een vriend in het weekend met verlof ging, kochten we altijd kranten. We keken naar advertenties en we volgden de arbeidsmigranten naar Europa. Ze schreven erover dat continu arbeiders naar Zwitserland, Duitsland, Nederland gebracht werden. We zagen de Duitslandgangers in nylon hemden en met vilten hoeden terugkeren. Dat wilden wij ook. Meteen na de militaire dienst zijn we naar het arbeidsbureau gegaan om ons in te schrijven voor Europa. Helaas moesten we drie jaar wachten.”

Uiteindelijk kreeg hij een oproep voor Nederland. Het was augustus 1965. “Een commissie zou eerst een gezondheidscheck bij ons doen en als we gezond waren, dan konden we naar Nederland vertrekken. We wisten zelf niet waar we naartoe zouden gaan. Wat voor werk we zouden doen wisten we ook niet. Maar dat maakte niet uit, als we maar naar Europa konden. Net als nu waren toen heel veel jongeren werkloos in Turkije. Na mijn militaire dienst heb ik verschillende soorten werk geprobeerd te vinden, maar dat lukte niet. Mijn vrienden en ik zagen Europa als enige uitweg.”

“We moesten in de rij gaan staan en ons uitkleden”

In Ankara werd Ayhan met zijn kameraden fysiek onderzocht. “Ten eerste zijn we bij een interne geneeskundige geweest. Verder was er een huidarts, een oogarts, een dokter voor het lichaam. Dat waren allemaal aparte onderzoeken. We moesten in de rij gaan staan en ons uitkleden. We waren bloot. Ook de onderbroek moesten we uit doen. Want pas nadat we overal onderzocht waren, konden ze hun goedkeuring geven. Dat waren de regels.” Bij de oogarts werd ontdekt dat Ayhan bijziend is. “Ik had steeds hoofdpijn, maar ik wist pas wat de oorzaak was toen ik een bril aanschafte. Want nadat ik een bril ging dragen, was mijn hoofdpijn over.”

De oogarts wist hem ook te vertellen waar Ayhan ging werken. “Hij zei: ‘Mijn zoon, jij en de anderen gaan naar een metaalfabriek in Nederland. Jullie zullen in de metaal gaan werken.’ Het is heel raar, maar hij heeft zelfs ook verteld hoeveel

we gingen verdienen. Blijkbaar hebben ze de artsen alle informatie gegeven, maar ons niet.”

Na alle onderzoeken keerden ze terug naar het arbeidsbureau. Daar was ook de personeelschef van de Nederlandse fabriek aanwezig. “Mensen aan wie hij twijfelde, liet hij de Turkse landkaart zien. Waar is die of die plek, vroeg hij. Sommigen hadden hier veel moeite mee. Wij konden onze mond niet houden. Ga maar naar links, ga maar naar rechts, zeiden wij in het Turks. De chef verstond dat natuurlijk niet en de tolk vertaalde het niet. Zo hielpen we andere vrienden zodat ze niet achterbleven.”

Ayhan heeft veel papieren bewaard uit die tijd. Daardoor weet hij nog dat hij zijn arbeidscontract op 13 september 1965 op het arbeidsbureau van Maltepe, een wijk in Ankara, tekende. Die nacht zou het vliegtuig om twee uur vertrekken. “We kregen het contract niet uitgereikt en ik kan het me niet herinneren of het in het Turks was. Zover ik het weet, was het een contract in het Nederlands. Het was midden in de nacht. We gingen een propeller-boeing van de KLM in. Toen begreep ik dat we in een andere wereld waren gekomen. Je gaat voor het eerst in je leven het vliegtuig in. Bovendien bevind je je in een vliegtuig van een maatschappij die vooraanstaand in de wereld is. Dat was iets belangrijks.”

In het vliegtuig zaten zo’n tweehonderd Turkse arbeidsmigranten, herinnert hij zich nog. Ze landden op Schiphol en werden naar gereedstaande bussen gebracht. “We zijn heel sympathiek ontvangen. Ik wist heel weinig van Nederland. Terwijl ik een Nederland verwachtte van weilanden, koeien die in die weilanden grazen en een Nederland van melk en kaas, werd ik geconfronteerd met een Nederland als een park. Het was zo geordend dat ik me erover verbaasde. De geordendheid van de huizen, straten en wegen en het feit dat er overal groen was, heeft mij persoonlijk betoverd.”

Veertig mannen werden naar Aerdenhout vervoerd, een soort Wassenaar van Den Haag, zoals Ayhan het noemt. “We zijn naar het pension gebracht en met z’n drieën op een kamer geplaatst. Onze lakens en dekens waren schoon, maar waarschijnlijk ook gesteven. Want ze waren zo wit, ik was erover verbaasd dat lakens zo wit konden zijn.” Ze kenden de omgeving niet en waren zo nieuwsgierig dat ze tegen het advies in naar buiten gingen. “Op straat was niemand te bekennen. De huizen kon je ook niet zien, want ze hadden zeer grote tuinen. Het waren prachtige villa’s. Persoonlijk had ik het gevoel alsof ik alleen op een onbewoond eiland leefde.”

‘Jullie komen uit het zuiden, maar hier kan het heel koud worden’

Natuurlijk waren ze allemaal een beetje zenuwachtig. “Niet alleen ik, maar alle veertig voelden het zo.” De volgende dag gingen ze naar de fabriek. “Al het personeel stond buiten, want dat was nieuwsgierig naar hoe Turken eruit zagen. “Onze eerste opdracht was een groepsfoto te maken. Deze foto’s werden in Nederland heel beroemd, want ze werden verspreid en je kwam ze overal tegen.” Daarna werden alle persoonsgegevens verzameld en toen werd aangekondigd dat er de volgende dag een lichamelijk onderzoek zou plaatsvinden. “We werden één voor één onderzocht, bloed, plas en poep als je die had, dus het was een groot onderzoek. Het duurde een dag om al die veertig mensen te onderzoeken. Daarna zijn we naar de GGD gegaan en werden we op tuberculose onderzocht. Daar hebben ze röntgenfoto’s gemaakt van onze borst. Niemand van ons had tuberculose.”

Het was inmiddels rond 20 september. Het begon koeler te worden in Nederland. “De personeelschef zei: jullie komen uit het zuiden, maar hier is het noordwesten; het kan hier heel koud worden. We weten dat jullie geen geld in jullie zak hebben.

Om de winter tegemoet te gaan, lenen we jullie honderd gulden zonder rente. Dan halen we per maand vijf gulden van jullie loon af. Met andere woorden: elk van ons kreeg honderd gulden, die binnen twintig maanden terugbetaald moest worden. We gingen gelijk naar C&A in Amsterdam en hebben een winterjas gekocht.”

Daarna begon het echte werk. De groep van veertig mannen werd naar de afdeling Artillerie Inrichtingen van de wapen- en munitiefabriek gebracht. Ze moesten de machines die wapens produceerden uit elkaar halen en schoonmaken. Deze werden doorverkocht. Op een andere afdeling werden projectielen geproduceerd zoals kanonskogels, kogels maar ook draibanken, freesmachines en boormachines.

***“Turken konden hard werken,
daarom hadden zij ook de voorkeur
van de fabriek”***

Toen Ayhan in Nederland aan de slag ging, was net de zaterdag als werkdag afgeschaft. In plaats van acht uur per dag, moesten mensen door de week negen uur per dag werken. “Dat waren we niet gewend, want de hele dag staan, achter de machine aan rennen... al die werkzaamheden in de fabriek. Er was al van tevoren bepaald in welk tijdsbestek het werk klaar moest zijn. Toen wij in de fabriek kwamen, in het bijzonder bij de afdeling waar de kogelhulzen werden gemaakt, ging ineens de productiviteit met 75 procent omhoog. Dat deed de ogen van de personeelsmanagers openen. Ze zeiden: we moeten weer terug om een tweede groep hierheen te halen. En zo is dat ook gebeurd.” Acht maanden later kwam er een nieuwe groep uit Turkije van tweehonderd man de fabriek versterken. “Ik heb daar vier jaar gewerkt. In latere jaren werkten daar vijftienhonderd mensen. Ongeveer elfhonderd hiervan waren Turken, want die konden hard werken. Daarom hadden de Turken ook hun voorkeur.”

Personeelszaken deed zijn best voor zijn Turkse werknemers. Ze wonnen zoveel mogelijk informatie in om hen in Nederland op weg te helpen. Ze zorgden bijvoorbeeld dat de gelovigen onder de Turken in een kerk hun *ramazan*-feest konden houden. Maar ook gaven ze hen een taalgidsje met basiszinnen. “In dat boek stond wat we konden zeggen als we naar de stad gingen of naar het postkantoor of als we boodschappen gingen doen. Maar we konden de letters absoluut niet uitspreken. We konden ons gewoon niet verstaanbaar maken. We begrepen wel het Turks, maar de Nederlanders begrepen ons niet. We probeerden zo veel mogelijk in het Nederlands te vertellen, maar veelal wezen we het aan. Ik durfde ook niet.”

Die vreemde, onuitspreekbare taal zorgde voor heel wat hobbels. Zo verhaalt Ayhan over die eerste “rampzalige” treinreizen

die hij met kameraden maakte vanaf station Heemstede. “Natuurlijk wisten we het verschil niet tussen een sneltrein en een stoptrein. We namen de trein die er op dat moment stond, maar we wisten zelf niet waar we heen gingen. Toen kon je de tickets alleen maar aan de kassa kopen. Wij zeiden: Amsterdam of Den Haag. Ik ben heel vaak de sneltrein ingestapt in plaats van de stoptrein. Als we onze ticket lieten zien aan de conducteur, begreep hij dat we de verkeerde trein hadden genomen. ‘Jullie moeten hier uitstappen.’ Dan wees hij naar buiten. ‘Ga maar kijken’, zei hij. ‘Lezen.’ Het duurde even voordat we leerden wat een stoptrein was.”

“We kwamen tot de conclusie dat we in een andere wereld leefden”

Ook het eten was lastig in het pension. Hoewel er nooit varkensvlees op het menu stond, werd er wel op de Nederlandse manier gekookt. Ze kregen bijvoorbeeld ‘jus’ voorgeschoteld. “Voor ons was het niet mogelijk om dit te eten”, drukt Ayhan zich voorzichtig uit. “De eerste keer dat ik terug naar Turkije ging, heb ik kruiden meegenomen: munt, tijm en dat soort dingen. Door deze kruiden in het eten te doen met citroen kon ik het pas eten. Anders smaakte het niet. We kwamen tot de conclusie dat we in een andere wereld leefden.”

De heimwee naar het Turkse eten was groot. De mannen gingen regelmatig op zoek naar groente en fruit dat zij kenden. “In Haarlem vonden we een delicatesseszaak die aubergine verkocht, in aluminiumfolie verpakt. Eén aubergine kostte 245 cent. We hebben het gekocht. De paprika’s die we nu in Nederland kennen, waren er in die tijd ook niet veel. 48 jaar geleden was de eetcultuur in Nederland heel simpel, maar ze namen daar genoeg mee. Toen de allochtonen hier kwamen, het eten van andere culturen hier geserveerd werd en ze ook hun eigen spullen naar Nederland en West-Europa meenamen,

konden we alle groentesoorten vinden.”

Om zijn vrije tijd goed door te komen, liet Ayhan zich inschrijven op een dansschool. Hij liet in Turkije maatpakken aanmeten om zo goed mogelijk voor de dag te komen. “Zodat ze niet konden zeggen: Vieze Turken.” Hij deed mee aan wedstrijden en won regelmatig, onder andere brons en zilver. Met zijn kameraden ging hij naar dancings in Bergen. “Natuurlijk konden wij niet zoveel uitgeven vanwege het weekloon dat we ontvingen, want dat was behoorlijk laag. Ik had verantwoordelijkheden ten opzichte van mijn broers en moeder. Ik moest hen geld opsturen. Toen ik hierheen kwam, ben ik naar personeelszaken gegaan en heb ik gezegd dat ik 40 procent van mijn loon naar Turkije zou sturen. Zij hebben dat geaccepteerd.”

Ayhan stak veel energie in het leren van de Nederlandse taal. Eerst via Duitse taal- en grammaticaboeken en later met een Engels-Nederlands woordenboek lukte het hem de taal onder de knie te krijgen. Maar ondanks alle afleiding speelde de eenzaamheid vaak parten. “Ja, dat was de meest slechte kant. Ik zal open zijn: we hebben veel emotionele momenten meegemaakt. In ons pension hadden we een elektrische radio. We zochten naar ‘De stem van Turkije’, maar omdat de zender niet krachtig genoeg was, konden we het heel moeilijk horen. Maar ook al was het een half woord dat we hoorden, dat was genoeg om emotioneel van te worden. Zo simpel was het. Wanneer we liedjes hoorden of iets over geloofszaken, dat waren de behoeftes.”

Thuis in Adana ging het leven gewoon door. Zijn broers raakten langzaam gesetteld en zijn zus werd ambtenaar bij de Turkse spoorwegen. “Toen zij haar brood ging verdienen, zei ik: nu ben ik aan de beurt om te trouwen. In het jaar 1971, zes jaar na mijn komst naar Nederland, heb ik besloten om te gaan trouwen. Mijn huidige vrouw kwam uit dezelfde wijk als ik. Mijn ouders gingen haar ten huwelijk voor mij vragen. We waren één jaar verloofd, maar mijn vrouw wilde absoluut niet naar Nederland. Ze zei: ik wil niet met jou trouwen, maar omdat mijn vader mij aan jou geeft, trouw ik met je. Soortgelijke grote woorden werden gebruikt. Maar we zijn in 1972 getrouwd en naar Nederland gekomen.”

“Ze hebben mij lief, ze respecteren mij en ze vertrouwen mij”

Zijn vrouw beleefde volgens Ayhan in de beginjaren in Nederland een zeer moeilijke periode. “Ze leefde in grote eenzaamheid. Ze was alleen. Ik werkte vlakbij het huis. Om haar niet alleen te laten, kwam ik tijdens de middaglunch naar huis zodat ze mij kon zien en bezig kon zijn. Rondkomen was voor ons altijd zeer moeilijk. Ondanks het feit dat wij als ongediplomeerde arbeiders succesvol waren, kan ik wel zeggen dat de bedrijven ons hebben uitgebuit.”

Ayhan wisselde van werkgever; hij kon bij de Spoorwegen meer verdienen. Maar hij wilde meer. “Na 1974 begonnen in Nederland veranderingen plaats te vinden. Toen het aantal allochtonen toenam, ging de Raad van Kerken haar leden mobiliseren om thuis Nederlandse les te geven. Toen kon ik het al min of meer spreken. Ik deed mee met de werkgroep in Zaanstreek Noord, van Zandijk tot Krommenie. Een vriend had een stichting voor advies aan Turken. Het doel was sociale hulp bieden aan Turken, proberen hen bij te staan bij het oplossen van problemen. Er waren ook spreekuren.”

Omdat het schrijven in het Nederlands nog moeizaam ging, sloten ze een overeenkomst met leden van de Raad van Kerken. “Uiteindelijk ging het spreekuur voor Turken van start. Er waren tien à twaalf gezinnen in Krommenie. We gingen bij hen langs, we zorgden voor een Nederlandse docent. Weet je dat ik hiervoor een lintje heb gekregen? Want ik deed het werk dat door bijna geen enkele Turk gedaan werd. Ik was heel blij dat ik die mensen daar kon helpen. Sindsdien, al 38 jaar geleden, als ik de vrienden uit deze tijd tegenkom, dan staan ze op. Ze hebben mij lief, ze respecteren mij en ze vertrouwen mij.”

Dat lintje kwam voor Ayhan als volslagen verrassing. “Tegen mij zeiden ze: ‘Je gaat morgen deelnemen aan de lintjesceremonie.’ Ik dacht: waar komt dit vandaan? In zijn toespraak ging de burgemeester in op wat ik in het verleden heb gedaan. Alles wat ik gedaan heb, was op vrijwillige basis. Ik heb het gedaan zonder iets terug te verwachten. Door deze mensen Nederlands te leren, heb ik in die periode een belangrijke taak vervuld. Natuurlijk heb ik dat niet alleen gedaan. Ik heb ,samen met Nederlanders, hen bijgestaan en onbegrijpelijke dingen begrijpelijk gemaakt. Vanwege mijn bijdrage heb ik dat lintje gekregen. Ik had het niet verwacht, maar blijkbaar worden dit soort dingen in de samenleving gewaardeerd.”

Intussen zag Ayhan dat er hard gewerkt werd door de arbeidsmigranten in Nederland. “Ze werkten vaak 55 tot 75 uur per

week in drie verschillende banen. Je hebt het normale werk, het werk in de avonduren en het werk in het weekend. Het werk in het weekend was meestal schoonmaakwerk.” Maar dat zorgde ook voor onaangename verrassingen. “Als je in dit land een tweede en derde baan hebt, en er wordt onvoldoende belasting afgeschreven, dan krijg je aan het eind van het jaar een aanslag. Dat wisten onze mensen natuurlijk niet. Ze keken alleen maar naar wat ze verdienden. Maar toen ze twee-, drie- of zelfs vierduizend gulden aan belasting moesten betalen, waren ze niet blij. Voor ons was het ook moeilijk, want het is een onbegrijpelijk systeem.”

‘Als je niet huilt, krijg je geen melk’

Mensen uit Turkije hebben hier altijd willen werken, zegt Ayhan. In 1973 kwam de oliecrisis. “Die had tot gevolg dat vele bedrijven hun deuren gingen sluiten. Dat betekende dat onze mensen, de allochtonen, ook werkloos raakten. Vroeger hadden we niet de rechten die we nu hebben. Als je werkloos bent, dan ga je naar de bijstand. Toen kreeg je die niet zomaar. Deze rechten kregen we later pas.”

Op het Binnenhof vonden in die tijd constant protesten plaats voor gelijke rechten. “Alle beperkingen uit het verleden werden langzamerhand weggenomen waardoor de Turken hier konden blijven, ongeacht welke uitkering ze ontvingen. Want alles was afhankelijk van je verblijfstitel.

Uiteindelijk was het gelukt om na

een verblijf van vijf jaar een vergunning voor onbepaalde duur te krijgen. Hiervoor werden wijzigingen aangebracht in de Vreemdelingenwet. Dat is niet vanzelf gegaan. Dit kregen we voor elkaar door het op te eisen. ‘Als je niet huilt, krijg je geen melk.’ Dat is in het verleden steeds gebeurd.”

Hij herinnert zich dat arbeidsmigranten vanaf de jaren zeventig langzaam gelijke rechten kregen. “Dit hebben we te danken aan de toenmalige socialisten. Den Uyl was toen de leider van de PvdA. Hij was een ware politicus. Zelfs naar hem luisteren gaf voldoening. Hij liet naar zich luisteren, zowel in de regering als in de oppositie. Daarom was zijn waarde heel groot. Hij maakte plaats voor een andere socialist, maar wij volgden hem in de jaren zeventig op de tv. ‘Kom op voor je rechten’, zei hij altijd, ‘en blijf strijden tot je ze krijgt.’ Zo’n type was het.”

Ook Ayhan heeft nooit stilgezeten. “Op sociaal vlak werd ik later een professional. Na mijn veertigste ben ik aan een sociale opleiding begonnen. Die heb ik met succes afgerond. Ik wilde zelfs naar het hbo, maar de familieomstandigheden waren daarvoor niet geschikt. We hadden net een klein kindje, maar daar nam ik geen genoegen mee. In Utrecht heb ik acht jaar lang cursussen gevolgd over juridische en sociale dienstverlening.”

Hij vond een baan als juridisch hulpverlener in een instelling in Zaandam. “Uiteindelijk hebben ze me geaccepteerd als hbo’er, vanwege mijn ervaring en vanwege de cursussen die ik gevolgd heb. Tot 2000, tot mijn vroegpensioen heb ik daar gewerkt. Ik heb toen begrepen hoe geliefd ik bij de instelling was. Ze hadden een heel mooi afscheidsfeest georganiseerd als verrassing. Volgens mij was ik degene die ervoor zorgde dat Turken geliefd werden. Ik nam vaak eten mee van huis. Tijdens het opwarmen, ging de geur ervan de hele gang door. Die nestelde zich in alle kamers, net als in een restaurant en ik stelde vaak voor: laten we samen eten.”

Pyro N.V. Omsendrecht
p/a STAATSBEDRIEF ARTILLERIE-INRICHTINGEN

ONTSLAGBEWIJS

1

Betalings Nr. 8716
Afdeling 141

Aan A. Ozsoyuncu

Wordt ingaande 13 september 1969 ontslag verleend

Wegens Einde contract
Geen verlofdagen tegoed
Vakantiegatificatie genoten
In dienst geweest van 13-9-1965 t/m 12-9-1969

Pyro N.V. Omsendrecht
p/a STAATSBEDRIEF
ARTILLERIE-INRICHTINGEN
Afdeling Personeel.

Hembrug-Zaandam, de 12 september 1969

115-1000-10-68

***“De laatste vijftien jaar
leven allochtonen
met een gevoel alsof ze in
een keurslijf zitten”***

Zijn kameraden en hij deden mee aan discussies, zegt hij. “Want als je aandacht geeft, krijg je die ook terug. Dit soort relaties horen natuurlijk wederzijds te zijn. Als het niet wederzijds is, dan zul je je eenzaam voelen. Je krijgt het gevoel van uitsluiting. Allochtonen denken dat het niet mogelijk is om samen te leven met Nederlanders. Waarom is dat niet mogelijk? Omdat de culturele waarden bij Nederlanders anders zijn dan de onze. De eetcultuur, het gedrag, de kleding, het vrije handelen paste niet bij

de eerste generatie Turken. Ik kan zelfs zeggen: ook niet bij de tweede generatie. En hoe het met de derde generatie zal gaan, moeten we nog zien.”

Nederlanders waren tot vijftien jaar geleden heel erg beleefd en vriendelijk tegen arbeidsmigranten, herinnert Ayhan zich. “Maar de laatste vijftien jaar leven allochtonen met een gevoel alsof ze in een keurslijf zitten. Ze worden constant gekwetst en gediscrimineerd. Dit geldt niet alleen voor de eerste en tweede generatie. Ook onze jongeren die hier geboren en getogen zijn, leven met dit soort gevoelens. Er zijn zelfs jongeren in de laatste vijf à tien jaar die overwegen om terug te keren naar Turkije. De positie van allochtonen, mensen met zwart haar in Nederland, wordt steeds moeilijker. Of het wordt moeilijker gemaakt. Populistische gedachten winnen steeds meer terrein in Nederland. Ja, dat is heel slecht.”

Hij zegt: er is wel een bepaalde weg afgelegd, door zowel de Nederlanders als de arbeidsmigranten. “Desondanks zijn wij er als eerste generatie nog steeds niet in geslaagd om hier te integreren, we missen nog steeds het land van herkomst. Het systeem is heel goed hier, maar sinds mijn vijftigste kan ik eigenlijk niet meer tegen het Nederlandse weer. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het feit dat ik uit het zuiden kom, maar ook door de ouderdom. Vroeger hadden we geen tv en probeerden we via radio naar de Stem van Turkije te luisteren om één woord Turks te horen. Nu staat alles in dienst van de mensen. We leven in een elektronisch tijdperk, computer, schotelantennes nemen al deze problemen weg. Maar één ding kan niet weggenomen worden: je kunt niks doen aan het klimaat. Daarom zeg ik: laten we maar teruggaan en het overige deel van ons leven leven met een warme rug.”

***“Eén ding kan niet weggenomen worden:
je kunt niks doen aan het klimaat”***

Wat hem hier houdt zijn zijn dochter en zoon en een pasgeboren kleinkind. “Maar met wat ik maandelijks krijg, kunnen we met moeite rondkomen. Soms moeten we zelfs geld uit Turkije hierheen halen om de eindjes aan elkaar te knopen. Dus als je daar wat centen hebt, moet je die elk jaar hierheen brengen om de gaten te vullen. Dit terwijl we daar een redelijk huis hebben, we hoeven daar geen huur te betalen.

Als we terug zouden gaan, zouden we zelfs geen belasting in Nederland meer hoeven te betalen. Ik denk dat we daar betere levensomstandigheden kunnen creëren. “

**Hüseyin
Gülüm (1937):**

Van Zara tot Krommenie

Hüseyins paspoort

Geboorteplaats: Zara

Geboortjaar: 1937

Aankomst in Nederland: 1970

Naam van de vrouw: Arife Gülüm

Aantal kinderen: 3

Huidige woonplaats: Krommenie

*Hobby's: Werken in zijn Turkse
moestuin, wandelen, Okey spelen*

“We gingen naar Nederland omdat we arm waren”

Uit zijn dorp vlakbij Zara vertrokken heel wat mannen om in Europa te gaan werken. Dat wilde Hüseyin Gülüm ook en dat lukte. Een melk- en kaasfabriek in Assendelft haalde hem in 1970 naar Nederland. Pas na zes jaar reisden zijn vrouw en drie kinderen hem achterna. Ondanks al die jaren in Nederland verlangt hij terug naar Turkije. “Ik voel me hier in de gevangenis. Ik voel me hier niet op mijn gemak. Daar ben ik altijd in beweging. Ik wandel heel veel daar. Ik mis de bergen.”

Als Hüseyin Gülüm spreekt, maakt hij ook altijd grapjes. Hij lacht vaak en dan stralen zijn ogen, ook al zijn zijn verhalen niet altijd vrolijk. Hüseyin woonde in de jaren zestig nog in een dorpje nabij Zara, provincie Sivas. “Ik zag dat uit vele dorpen in onze omgeving mensen naar Europa gingen. Die hebben mij beïnvloed. We zijn naar Nederland gekomen om geld te verdienen. We waren arm in Turkije. Onze groep was een van de laatste die hier aankwam. Als ik nog een jaar had gewacht, was ik hier niet meer gekomen, want er werden geen buitenlanders meer naar Nederland gehaald. Ze zagen dat hier vol was geraakt.”

Via het Turkse arbeidsbureau in Sivas ging Hüseyin door de medische molen. Hij kreeg een hele trits onderzoeken om zeker te weten dat hij gezond was. En dat was hij. Maar hij had het nadeel dat hij analfabeet was. Een vriendelijke kennis hielp hem gelukkig met het invullen van de nodige formulieren. Hij doorstond ook die test. Hüseyin verkocht een os om contant geld te hebben. Daarmee was hij bereid eventueel steekpenningen te betalen, zo graag wilde hij naar Europa. Met een aantal kameraden klom hij in Sivas op een vrachtwagen, die hen naar de Turkse hoofdstad bracht. Vanuit Ankara vloog hij met een van de laatste lichtingen gastarbeiders naar Amsterdam en zo belandde hij in een melk- en kaasfabriek in Assendelft, waar hij tien jaar werkte. “Mijn werk was goed. Natuurlijk spraken we de taal niet. Het was moeilijk om ons verstaanbaar te maken. Via de tolk kregen we te horen hoe we moesten werken en wat we moesten doen. Ik vroeg waarom we niet op de afdeling melk mochten werken. Er werd gezegd dat daar alleen de kleine mensen werkten. Daarom

werden we op de afdeling kaas geplaatst.”

Zo leerde Hüseyin als een van de weinigen het unieke proces kennen van een van de belangrijkste producten in Nederland. De herinnering hieraan is nog levendig. “De kazen werden met een heftruck naar de andere kant gebracht. Daar werden ze in water gedompeld. De volgende ochtend moest je de kazen weer uit het water halen, met behulp van de heftruck. Ze werden vervolgens in een andere ruimte op roosters gelegd waar ze twee dagen verbleven. Daarna werden ze verplaatst en op de

rekken gelegd. Daar werden ze voorzien van een geel middel. Later werden ze met een mes rond gesneden. Het was moeilijk om de kazen zo te snijden, maar zo kon de kaas goed blijven. Ook al ligt hij er honderd jaar. Daarna werden ze verkocht. Het was zwaar werk.”

Zes jaar lang leefde hij alleen als een soort vrijgezel in Nederland, in een pension. “Er waren drie kamers in dit pension. Ik heb tegen de personeelschef gezegd dat ik niet met de anderen kon slapen. Daarom kreeg ik een aparte kamer. Het pension was van de fabriek dus kreeg ik ook een kamer zonder te betalen. Iedereen kreeg onderdak. Sommigen sliepen met z'n vieren in een kamer. Ik sliep alleen in één kamer. Toen we hierheen kwamen, waren de verblijfplaatsen al geregeld.”

“We konden maar net rondkomen van ons loon”

Van het loon dat hij kreeg, kon hij maar net rondkomen, ook omdat hij veel geld naar Turkije stuurde. Niet alleen naar zijn eigen gezin, maar ook naar dat van zijn broer. “We kregen als eerste zonder te werken een voorschot. Dat werd later van ons loon ingehouden. We konden maar net rondkomen van ons loon. Wij moesten kleren en dergelijke kopen. Met mijn eerste loon heb ik dingen gekocht waar ik behoefte aan had. We verstopten ons geld in onze kamer. Toen stortten we nooit het geld op een bankrekening. Later deden we dat wel. Maar toen werd tegen ons gezegd dat

er belasting van afgeschreven zou worden. Daarom bewaarden we ons geld zelf. We hadden onze plekken en koffers en hadden sleutels om het af te sluiten.”

Voor het werk moesten de werknemers een overal dragen en ook een helm. “Ik droeg geen helm”, zegt Hüseyin lachend. “Tegen mij werd gezegd dat ik spijt zou krijgen omdat ik geen helm droeg. Je zal haaruitval krijgen, zeiden ze. Want er waren giftige middelen en vanaf het plafond druppelde dat op ons hoofd. Ik was gek. Want ik kreeg een helm maar droeg deze niet. De chef deed niets, maar zei s We kwamen tot de conclusie dat we in een andere wereld leefden teeds wel dat ik spijt zou krijgen.”

***“Ik kon niet lezen en schrijven,
maar ik was wel slim”***

Zijn vrouw en de kinderen bleven nog zes jaar in Turkije, een lange periode van gescheiden leven. “Die zes jaren waren natuurlijk moeilijk. Ik was al in de dertig toen ik hier kwam. Ik heb mijn leeftijd verjongd om naar Nederland te

kunnen komen. Ik kon niet lezen en schrijven, maar ik was wel slim. Ik was al in militaire dienst geweest.” Hij stuurde veel brieven naar Turkije. “Toen kon je niet bellen. Toen was het niet mogelijk om vanuit Nederland naar het dorp te bellen, dus wij stuurden brieven. Het was vooral in het begin heel moeilijk hier. Je laat de mensen daar achter en hier ken je de taal niet. Je weet niet hoe je de kleren moet wassen. Je leert wel zelfstandig te worden.”

Zijn relatie met Nederlanders was goed, zegt hij. “We werden goed behandeld, maar er werd soms wel ‘domme Turk’ gezegd. Wij noemden hen dan ‘varken’. Dan werden ze heel erg boos, maar ze sloegen niemand. Als tegen ons ‘domme Turk’ gezegd werd, vonden we dat heel erg. Wij moesten natuurlijk ook wat terugzeggen. Maar eerlijk gezegd heb ik zelf nooit zoiets meegemaakt. Meestal zei ik niets terug.”

Het werk in de fabriek was zwaar. “We werkten constant door. De kaasfabriek liet je niet met rust. Ook al was het zondag.” Daarna vond hij een baan in de munitiefabriek Eurometaal in Zaandam, waar hij tot aan zijn pensioen werkte. “Dat was een lange periode en het was ook zwaar werk, maar ik ben niet echt ziek geweest. Bij de kaasfabriek was het anders. Daar was het vies en het stonk. Je moest elke dag je kleren wassen. Later hebben we een vrouw gevonden die voor ons de kleren liet waste.” Zijn vrouw en kinderen kwamen in 1976 in Nederland aan en ze woonden vanaf toen in een eigen huis. “Met de komst

van vrouw en kinderen voelde ik me hier meer op me gemak.”

Maar de gezinshereniging ging niet altijd gemakkelijk. Zijn vrouw vond haar weg wel en werkte nog zeven jaar in Nederland. Hüseyin wilde dat zijn oudste zoon naar school ging, maar die had geen zin. Zijn tweede zoon ging wel en deed het goed. “Ik heb hem geslagen omdat hij met een Nederlandse vrouw wilde trouwen. Hij zei: ook al dood je mij, ik zal toch met haar trouwen. Hij zei ook dat hij mij zou verlaten. Mijn vrouw ging toen huilen. ‘Laat ze trouwen, ze houden van elkaar’, zei ze. Nu denk ik daar heel anders over. Als mijn zoon met een Turkse getrouwd was, was hij niet gelukkig geworden. Ik waardeer mijn Nederlandse schoondochter nu heel erg. Ik ben heel erg blij met haar. Het belangrijkste is dat ze van elkaar houden. Daar gaat het om.”

***“In Turkije
zal het voor mijn kinderen
moeilijk zijn om werk te
vinden”***

Toch is Hüseyin nooit volledig geaard in Nederland. Hij mist Turkije tot op de dag van vandaag. “Daarom zijn we altijd op vakantie naar Turkije gegaan. En als mijn vrouw naar mij zou luisteren zouden we voorgoed teruggaan naar Turkije. Ik voel me hier in de gevangenis. Ik voel me hier niet op mijn gemak. Daar ben ik altijd in beweging. Ik wandel heel veel daar. Waar kan ik hier naar toe?

Mijn kinderen werken, ik kan niet altijd naar hun. Maar ik werk niet. Ik mis bijvoorbeeld de bergen van Zara, de dalen, de wateren...”

Hüseyin bezit een ruim huis met een mooie lichte serre in Büyük Kaya, zijn geboortedorp. Het ligt aan een weg met nog een paar huisjes, tussen hoge glooiende heuvels. De omgeving bestaat uit veel groen en bomen en hij heeft een eigen moestuin waarin hij graag samen met zijn vrouw werkt. Zijn eigen verbouwde komkommertjes zijn niet alleen biologisch, maar ook erg lekker. Het leven staat in schril contrast met dat in de hoge flat in Krommenie, waar hij de helft van het jaar doorbrengt.

Zou hij zijn kleinkinderen niet missen als hij voorgoed terug zou keren naar Turkije? “Als ze willen, kunnen ze ook mee.” Hij is even stil, denkt na. “Natuurlijk werken ze hier. Daar kunnen ze geen werk vinden. In Turkije zal het moeilijk voor hun zijn. In de vakanties zijn ze van harte welkom. Ook mijn kinderen zou ik natuurlijk missen. Vanwege hen wil mijn vrouw niet dat we voorgoed teruggaan naar Turkije. Maar Nederland is heel erg duur. Al onze inkomsten gaan op aan dit huis. We krijgen alles bij elkaar 1100 euro. Alleen al aan huur zijn we de helft kwijt, dan blijft er weinig over. Het wordt dan moeilijk om rond te komen. In dat opzicht zou Turkije ook een betere optie zijn.”

Hüseyin Gülüm met zijn achterkleinkind

Ismail

Polat (1945):

Van Gümüşhane
tot Amsterdam

Ismails paspoort

Geboorteplaats: Gümüşhane

Geboortjaar: 1945

Aankomst in Nederland: 1968

Naam van de vrouw: Hanim Polat-Kels

Aantal kinderen: 4

Huidige woonplaats: Amsterdam

*Hobby's: Schrijven, lezen, sociale
contacten onderhouden, fietsen en
actief zijn in de politiek*

“Bij aankomst in Amsterdam dacht ik dat ik in de hemel kwam”

Eigenlijk wilde hij al eerder naar West-Europa, maar zijn ouders vonden hem nog te jong. İsmail Polat zag de Alemancis en werd nieuwsgierig. Op z'n 23e schreef hij zich dan toch in bij het arbeidsbureau en binnen enkele maanden stond hij al in Amsterdam. Als lasser kon hij aan de slag bij de Nederlandse Dok en Scheepsbouw Maatschappij. Hij werd geplaatst in woonoord Atatürk en leerde de bloemkool, aardappels en het draadjesvlees van de Nederlandse keuken kennen. Inmiddels is hij volledig geïntegreerd. “Als ik in Turkije op vakantie ben, mis ik Nederland.”

Een gesprek met İsmail Polat is niet kort, waarschijnlijk nooit. Want hij zit vol verhalen en herinneringen. Hij kent ze nog steeds van buiten, want hij heeft ze allemaal opgetekend. Ooit, toen hij naar Nederland vertrok, de taal niet verstond en met verwondering om zich heen keek. Hij schreef op wat hij zag en hoorde, om het nooit meer te vergeten. Het zijn kleurrijke verhalen, smeug, subjectief, maar vooral gedetailleerd. Inmiddels heeft hij drie boeken op zijn naam staan en het vierde is in aantocht. “Dat boek heet ‘Ik haat discriminatie’”, zegt İsmail. “Dat heb ik samen met een Nederlandse auteur geschreven en komt binnenkort uit.”

İsmail Polat werd geboren en groeide op in Gümüşhane, vlakbij Erzincan. In 1960 verhuisde hij naar Istanbul, waar hij als lasser ging werken in de verf- en auto-industrie. In 1964 was hij betrokken bij de oprichting van DİSK, destijds een van de twee vakcentrales in Turkije. Toen stroomde het politieke bloed al door zijn aderen. Maar hij wilde meer. Want hij zag mensen naar Duitsland en andere landen in West-Europa vertrekken en voor korte tijd weer terugkomen. Die zogenoemde Alemancıs hadden dikke buikjes en blije gezichten. “Ik dacht: ik ga ook”, zegt İsmail. “Want die verhalen waren zo fantastisch. Maar ze maakten het wel mooier dan het was. Liegen deden ze 100 procent.”

In 1963 vonden zijn ouders hem nog te jong; hij was tenslotte nog maar negentien jaar. Maar vier jaar later trok hij de stoute schoenen aan en schreef zich in bij het arbeidsbureau. “De fabriek waar ik werkte, was daar niet zo blij mee. Daar zeiden ze dat ik een ouderwets geschoolde lasser was en daardoor maar een kleine kans had om uitgenodigd te worden. Maar twee maanden later was het zover: het arbeidsbureau vroeg me te komen voor een gesprek.”

“We kregen ook gymnastiekopdrachten en er werd een röntgenfoto genomen”

Eigenlijk kreeg hij geen vrij voor dit gesprek. De kennismakingsgesprekken en toetsen zouden weken gaan duren, maar İsmail ging toch. “Ik wist dat de fabriek me toch weer werk zou geven”, zegt hij. Voor het arbeidsbureau bleken wel duizend andere avonturiers te wachten. Ook zij waren uitgenodigd en hoopten naar West-Europa te kunnen gaan.” Maar niemand wist wat hem te wachten stond. Mensen werden binnen geroepen en kwamen met verschillende gezichten naar buiten. “We vroegen allemaal: ‘En? Wat vragen ze? Zijn ze vriendelijk? Is het moeilijk?’ Het was één groot geroezemoes, iedereen was opgewonden.”

İsmail maakte kennis met de directeur van de Nederlandse Dok en Scheepsbouw Maatschappij (NDSM). “Van de bijna duizend gelukszoekers werden er 108 geselecteerd. Wij werden getest op de hogeschool in Şişli. Ik moest er lassen, een stukje afzagen en weer vastzetten. En we mochten elkaar niet helpen, daar werd op toegezien door twee mensen die er rondliepen. Mijn buurman fluisterde: ‘Ik ben heel arm. Kan jij mij helpen?’ Dus ik legde hem zachtjes uit wat hij moest doen. Dat werd ontdekt, maar ik zei dat ik tegen mezelf aan het praten was. Toen was het goed.”

Nog vele testen en onderzoeken volgden. Met als grote finale de gezondheidstest. Toen waren er inmiddels ruim dertig mannen over. İsmail spreekt nog met schaamte over die laatste test. “Met een vinger werd onze anus gecontroleerd. Waarom deden ze dat? Dat vertelde niemand ons en we durfden het ook niet te vragen. Daar waren we te zenuwachtig voor. Later hoorden we dat dat nodig was om de prostaat te controleren. We kregen ook gymnastiekopdrachten en er werd een röntgenfoto genomen. Als laatste werd in onze mond gekeken en moesten we de tong uitsteken. Mijn kiezen bleken gelukkig in orde, want ook dat was reden voor afwijzing.”

İsmail mocht naar Nederland. Maar waarom wilde hij dat? “Ik dacht er iets meer te gaan verdienen. Niet dat we het in Istanbul slecht hadden. Mijn familie was niet rijk, maar we hadden genoeg. Toch trok mij het avontuur. Ik dacht: ik ga het

gewoon proberen. Dan ga ik sparen om een huis in Turkije te kopen met een lapje grond erbij." Het vertrek stond in januari 1968 gepland, maar het werd uiteindelijk maart, want de groep moest groot genoeg zijn. "We vertrokken vanuit het station Sirkeci en de sfeer was triest. Er stonden allemaal vrouwen die van hun mannen of hun zonen afscheid namen. Mensen stonden te huilen. Een kind pakte de hand van zijn vader en zei: 'Je mag me niet vergeten.' En toen ging de fluit en vertrok de stoomtrein."

Ze begonnen met zo'n honderd avonturiers aan de treinreis die drie dagen zou duren. "Niemand had ons verteld dat er in de trein niets te eten of te drinken was. Dus de meesten hadden niks bij zich. Onze voeten werden dik van het zitten en van onze zorgen: wat stond ons te wachten? Als we het niet goed zouden doen, zouden we worden teruggestuurd. Dat wilde natuurlijk niemand."

Via Keulen kwam de groep hongerig en dorstig op Amsterdam Centraal Station aan. İsmail keek zijn ogen uit. "Het was er moderner dan in Istanbul, hoewel dat station zeker niet ouderwets was. We liepen naar beneden en ik had het gevoel dat ik in de hemel was. Ik zag jonge mensen hand in hand lopen en elkaar openlijk zoenen! Het was de kleurige flower-power-tijd. Ik vond het heerlijk. Dat was nou democratie! Zoveel vrijheid hadden wij in Istanbul niet."

Op het eerste perron was een restaurant waar de grote groep werd ontvangen door de directie van NDSM. "Daar liepen moderne serveersters en obers die lachten. We mochten kiezen tussen koffie of thee en ik koos koffie, want ik dacht dat dat hele luxe Turkse koffie zou zijn met veel romige melk. Dat viel erg tegen! Daarna werden we naar de achterkant van het station geleid en met de veerboot naar de overkant gebracht,

waar een bus stond die ons naar Kamp Atatürk reed." Kamp Atatürk heette eigenlijk 'woonoord', maar volgens İsmail verdiende dat die naam niet. "Het was een echt kamp, met een kampchef. We sliepen met achten op een kamer en moesten een wc delen. Er woonden in totaal driehonderd mannen en voor hen waren tien douches beschikbaar. Ik heb eens uitgerekend dat als iedereen na het werk zou gaan douchen, de laatste rond één uur in de nacht klaar zouden zijn. Wasmachines waren er niet, we moesten onze kleren met de hand wassen. Eten kregen we via de kantine, dat we dan op onze kamers opaten. De warme maaltijd was altijd Hollandse pot. Ik heb er taai draadjesvlees gegeten en vaak aardappels en bloemkool. En dan was dit nog het meest luxe kamp in Nederland..."

***"We sliepen met
achten op een kamer
en moesten een wc
delen"***

De eerste weken in Amsterdam bestonden uit een cursus op de technische school, langs de GGD voor een longfoto, langs de politie voor een verblijfsvergunning en de omgeving verkennen. İsmail verbaasde zich over de gang van zaken binnen het kamp. 's Ochtend kon iemand een paar broden ophalen voor zichzelf en zijn kamergenoten. Er was standaard boter en jam en af en toe een ei. Heel soms ook gehakt. Alles bij elkaar leverde dat groeiende irritaties op die enkele jaren later tot een opstand leidde. Heimwee had hij wel in het begin. "Soms wilde ik terug. Ik miste mijn ouders maar ook mijn vriendin (sözlü) aan

wie ik mijn woord gegeven had. Ook miste ik het Turkse eten. Ik schreef veel brieven en ontving er veel. Ik keek ook elke dag in de brievenbus. We hadden geen tv, maar wel af en toe radio. We konden een keer per week via de korte golf naar het Turkse nieuws luisteren. De ontvangst was slecht, dus we misten nog weleens de kern van het verhaal. Heimwee had ik ook wel naar het Turkse klimaat, dat heel warm is. Ik miste ook de fruitbomen uit ons dorp. Maar die heimwee gaat over. Nu is het zo dat als ik in Turkije op vakantie ben, dan mis ik Nederland.”

İsmail wist bij aankomst meteen dat hij in een land was gekomen waar hij zich goed zou kunnen aanpassen. “Ik kan met deze mensen discussiëren, dacht ik. En ja, ik ben geïntegreerd geraakt, niet geassimileerd. Je moet weten waar je leeft. Goedemorgen zeggen tegen je burens is integratie. Mijn kleinkinderen zeggen opa en *dede*. Dat is integratie. Een van mijn zoons is met een Nederlandse getrouwd. Ook dat is integratie.”

Maar daar is wel veel tijd overheen gegaan, zegt hij terugblikkend. “In het begin was het vooral hard werken en de tijd met elkaar in het kamp doorbrengen. Op de eerste plaats was daar het taalprobleem. Er kwamen af en toe Nederlandse meisjes met Turkse oud-bewoners mee. Met hen sprak ik een beetje Duits, dat ik eerder van Duitse collega’s in Istanbul had opgepikt. Ook maakte ik contacten op straat, als het zo uitkwam. Ik kan goed biljart spelen, dus dat was in het café

vaak een aanleiding voor een praatje. Ik had een heel klein woordenboekje gekocht waar ik een begin met de Nederlandse taal mee maakte.”

Al in het eerste jaar in Amsterdam wilde hij Nederlandse les organiseren, maar de leidinggevenden op het kamp vonden dat onzin. “Waarvoor heb je dat nodig?, vroeg de kampchef. Iedereen ging er nog van uit dat we maar tijdelijk zouden blijven. Ik sprak wel met iedereen en werd gecorrigeerd. In de fabriek waren tolken aanwezig die een beetje Nederlands spraken, maar die vertaalden niet alles. Na het eerste jaar ben ik bij een Nederlands gezin gaan wonen en die hebben mij vaak gecorrigeerd. Zo leerde ik Nederlands.”

İsmail trouwde in 1970 in Turkije met zijn *sözlü* Hanım. Het duurde nog twee jaar voordat zij naar Nederland kon komen. Hij belandde in die tussentijd weer op Kamp Atatürk, waar hij in 1972 een spontane staking meemaakte en mee-initieerde. De bewoners kwamen in opstand tegen het kampregime. Ze wilden hun eigen koffie en thee in hun zaal kunnen zetten en af en toe kunnen koken. De staking werd gesteund door de FNV en had succes: hun eisen werden ingewilligd.

“Mijn leven in Nederland begon pas echt met de komst van Hanım”

Heel kort daarna kwam Hanım aan in Nederland. “Ik kende veel mensen bij de gemeentelijke huisvestingsdienst en zij beloofden dat ik binnen een week een eigen woning zou krijgen. Ik wilde niet in zo’n caravan met mijn vrouw, waar veel andere Turken geplaatst waren. Maar het duurde veel langer dan een week. Toch vonden we tijdelijk woonruimte op een zolderkamer aan de Hoogte Kadijk. We kochten een bed, twee pannen en tien borden en kookten op butagas. Er was een gemeenschappelijke wc op een lagere verdieping en we douchten in het badhuis op de Marnixstraat. Dat ging best.”

De eerste dag dat zijn vrouw in Nederland kwam, hilde ze. Ze wilde meteen weer terug naar Turkije. “Dat snapte ik wel. Er waren bijna geen Turkse gezinnen, ze kende de taal niet, ze kende niemand. Maar in de eerste week vond ze al een baan in een verpleegtehuis. Dat was dankzij de benedenbuurvrouw, die daar al werkte. Toen ging het langzaam beter. Ik heb haar meegenomen in mijn leven, haar met al mijn kennissen in contact gebracht. Mijn leven in Nederland begon echt met haar.” İsmail heeft veel zien veranderen in al die jaren dat hij in Nederland woont. “In de beginjaren kenden we alle winkeliers in onze omgeving, inclusief de melkboer. Nederlanders waren heel vriendelijk. Vroeger werden niet zulke harde uitspraken over migranten gedaan. Toen waren er ook wel veel vooroordelen, maar daar werden we niet zo sterk mee geconfronteerd.”

Zijn kinderen en kleinkinderen zijn goed geïntegreerd en hebben goede opleidingen gedaan. En ook İsmail voelt zich helemaal thuis in Amsterdam. “Ik woon in een goede buurt met veel jonge mensen. Dat is leuk. Maar ik merk ook dat het populisme toeneemt. Nederlanders treden minder op tegen discriminatie, terwijl aan de andere kant migranten steeds beter geïntegreerd zijn. Er zijn nog maar een paar mensen, zoals de directeur van de islamitische universiteit in Rotterdam, die desintegrerende opmerkingen maken. In het algemeen geldt voor ons: we moeten goed op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in dit land. Het is goed om je geloof te belijden, maar je moet ook maatschappelijk betrokken blijven.”

Rozen

Wij waren de geur van onze rozen gewend
Stopten ze tussen de bladzijden van onze boeken of schriften
De geur bleef door de jaren heen
We legden onze jassen, kleren, tassen in de schaduw van de rozen
Zodat ze de geur van de rozen konden opnemen
En de rozen onze eigendommen bewaakten
Laat de rozen van dit land ook waken over onze spullen

Laat onze rozen hierheen brengen en deze daar naartoe
Laat de rozen in elkaar overvloeien
Laten wij alle talen van de wereld spreken
Laat de talen in elkaar overgaan en rust brengen in onze harten
Laten wij een rijke cultuur scheppen met
Liefde en vrede voor alle godsdiensten en alle talen
In de wereld die wij nalaten aan wie na ons komen

İsmail Polat

Colofon

Interviews	: Mehmet Ülger, Nuri Karabulut en Astrid van Unen
Organisatie	: Nuri Karabulut
Tekst en eindredactie	: Astrid van Unen
Actuele fotografie	: U-producties
Oude foto's	: uit familiearchieven
Vormgeving	: İsmail Demir
Drukwerk	: Drukwerk Expert
Met speciale dank aan	: Servet Çetin, Ömer Tiryaki, Ayhan Özsöylemez, Hüseyin Gülüm en İsmail Polat.

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door:

VSBfonds,
iedereen doet mee

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming worden overgenomen.

©DIDF, februari 2014

Van Anatolië tot Tulpenland

Dit boekje is onderdeel van de documentaire en de foto-expositie 'Van Anatolië tot Tulpenland'. Ze zijn samengesteld rond de verhalen van Turkse arbeidsmigranten die in de jaren zestig van de vorige eeuw naar Nederland kwamen. Gedreven door armoede zochten en vonden ze hier werk, maar leefden ze lange tijd in een spagaat. Hun lijf was hier, maar hun hart bevond zich in Turkije.

Aan het woord komen vijf mannen die bijna vijftig jaar geleden uit Turkije naar Nederland kwamen. Ze wonen nu in Oss, Zaandam, Wormer, Krommenie en Amsterdam, en vertellen hun persoonlijke verhaal vaak met een schaterlach. Ze blikken terug op hun eerste jaren en vertellen over hoe ze tegenwoordig het leven in Nederland ervaren. Dat is niet voor iedereen een onverdeeld genoegen.

Deze publicatie is een uitgave van DIDF

T: 020 - 6899037

E: info@didf.nl

I: www.didf.nl

©DIDF, februari 2014